

La claror (La paraula en Maria-Mercè Marçal)

JOSEFA CONTIJOCH

Tendono alla chiarezza le cose oscure

Eugenio Montale

per enèssima vegada intento enfilejar aquesta conferència. Hi ha texts que surten a doll i d'altres que es resisteixen. A còpia de proximitat les coses es compliquen, i més si la semblança té voluntat de lupa, amb la finalitat d'observar atentament dos fets triats entre molts d'altres possibles. Una semblança, a més, parteix de la pròpia percepció. Des de mi parlo de tu, del tu que jo havia copsat. Tu i jo, doncs, restem enllaçades pel discurs. Som qui som¹.

MMM era persona de molts registres i cap d'ells no tindria preeminència sobre un altre sinó que, plegats, formarien un tot indestruïble. Tenia molt de tot². Inabastable com se'm presenta, passo a entrar en matèria i a confegir un intent de cartografia.

Dic «cartografia», i m'explicaré. El Comitè d'Esriptores del PEN Club Català, aplegades a l'entorn de MMM i sota l'impuls d'Araceli Bruch, vam fer dos cicles de conferències dramatitzades a la Casa Elizalde de Barcelona, sortosament publicades³. Durant les primaveres de 1997 i 1998, una coratjosa i ja malalta MMM va intervenir activament en la formulació i realització d'ambdós projectes. Dividia les forces que li quedaven entre aquestes conferències, les feines del Comitè i una antologia

de poesia femenina catalana que no arribà a veure publicada⁴. S'encarregà de fer la presentació pública del segon cicle, el 18 de març 1998, i va assistir com espectadora apassionada, i amb evident esforç físic, a totes les conferències. En la presentació deia textualment:

«Què vol dir aquest desig de «fins i tot després de morir seguir escrivint»? Al meu entendre no és només allò del «dur desig de durar»⁵ que deia Paul Eluard... no només el desig que les pròpies paraules restin i perdurin. Sinó el fet que siguin llegides com a noves en nous contextos i així prenguin nous significats, siguin nou aliment, nova sang per a aquest conjunt de vampirs que és, segons M. Tournier, el públic lector. Nova sang per a un públic que sempre es va renovant i que demana àvidament paraules que donin sentit a les coses, a l'experiència, al món».

«Aquestes cinc autores, deia, (Roig, Valentí, Capmany, Quima Jaume i Oleart) són el nucli d'aquest segon cicle i fer-ne memòria, convertir la memòria en present, és el nostre propòsit inicial. Sense renunciar a la idea central que vàrem esbossar l'any passat i que el mateix nom del cicle suggereix: l'intent i la voluntat de traçar un seguit de mapes imaginaris entorn de la relació entre escriptores amb el desig col·lectiu de subratllar la força creativa de les dones».

Jo resto convençuda que la fórmula de traçar rutes imaginàries ajuda a explorar i a fer aproximacions

abstractes, tot i admetent d'entrada que tota cartografia és parcial i esbiaixada.

Agafó brúixola i compàs per relacionar a MMM amb Anita Cerquetti i amb l'autora anònima que va escriure la Seqüència de l'Esperit Sant. Entre-m'hi, doncs:

La Cerquetti. Ens situem a l'octubre de 1997. MMM sap des de mitjan setembre que és víctima d'una metastasi i que les possibilitats de curació són remotes. La Filmoteca de la Generalitat de Barcelona està programant el cicle «Berlín 97» i projecta dos cops la pel·lícula de Werner Schroeter *Poussières d'amour* (1966). MMM la veu el diumenge 12 d'octubre a les 19,30 h. En surt plorant d'emoció. La pel·lícula té un format de cinema documental: entrevistes amb velles glòries i cantants en actiu (Kristine i Katherine Ciesinski, Laurence Dale...) que el director ha reunit en una abadia francesa del segle XIII. Entre preguntes i respostes s'intercalen fragments operístics que venen a reforçar el diàleg. Martha Mödl i Rita Gorr són dues dives retirades que encara s'atreveixen a cantar. No així Anita Cerquetti, que contesta amb veu afònica.

Cerquetti, una cantant coetània de Tebaldi i Callas, va ser considerada per la crítica la millor soprano dramàtica de la seva generació. Havia debutat el 1951 i es retirà abruptament el 1961, per motius no aclarits. Quan Schroeter li ho pregunta ella contesta, més o menys literalment: «La meua veu em feia plorar». L'escena final, moment culminant de la pel·lícula, es recrea en fer-li un emocionat homenatge. La banda sonora reproduïx l'ària «Casta Diva» de «Norma» cantada per una prodigiosa Anita Cerquetti en plena forma. La càmera s'apropa a la vella dama sense veu i l'observa extasiar-se «en si mateixa» i seguir, hipnotitzada, la línia melòdica sorgida d'ella.

MMM va buscar gravacions d'aquesta cantant quasi desconeguda a casa nostra, o oblidada (he descobert que cantà «Norma» al Liceu, la temporada 1958-59, amb gran èxit). Localitzà un CD⁶. Se'l posava i plorava o, més exactament, se'l posava per plorar. La veu humana és l'instrument idoni per expressar sentiments. Intueixo que la veu d'Anita Cerquetti va tocar el cor a la nostra poeta, obrint-li l'accés al plor «de si mateixa» que segurament necessitava.

Passem a la Seqüència. S'acostava el final. MMM vivia un seguit d'expectatives que semblaven confluïr en la Pasqua de Pentecosta. A causa d'aquesta festivitat religiosa va descobrir la Seqüència de l'Esperit Sant, un text litúrgic anònim del segle XIII (que m'agrada atribuir a mà de dona) per ser resat i cantat (Palestrina li posaria música al segle XVI) a l'abadia, posem per cas, on es filmaria, quatre segles després, una pel·lícula d'escassíssima ressonància titulada *Poussières d'amour*. El text llatí de la Seqüència va impressionar a MMM: *Lava quod est sordidum/ Riga quod est aridum/ Sana quod est saucium/ Flecte quod est rigidum/ Fove quod est frigidum/ Rege quod est devium...⁷.*

Novament intueixo que la rotunditat d'aquests versos va consolar una MMM ja al llindar d'obrir dòcilment la mà, amb l'abraçada d'una llengua-mare sòlida, resistent i clara.

* * * *

«El pensament de la mort només pot ser mantingut per esclats de llum, quan se sent que la mort és, en efecte, possible», diu Simone Weil⁸. Els esclats descrits en aquesta cartografia ens permeten entendre un dels itineraris de darrera hora d'una poeta abocada a la mort. Esclats d'emoció i de reconfort.

Però per sobre i per sota de tot això, sobrenedant la foresta ardent d'una vida entregada a la creació de llum i a la recuperació de la llum feta per altres veus de dona, s'imposa la presència irreductible de la paraula. En el principi era el Verb⁹. Verb que es convertí en element nodridor i constructor, en ball d'ombres i màscares, en l'esbarzer que crema i tanmateix no es consumeix¹⁰.

En el meu principi hi ha la meua fi¹¹. MMM, coherent fins a la seva fi, tancà el cercle i segellà el disseny. Havia rebut el do de la paraula. Va servir-se'n i va servir-la pel dur desig d'entendre, d'entendre's, de traspassar la línia d'ombra, de posar ordre al caos i d'arribar a la claror. Aquest és el camí que transiten els creadors i aquesta la seva glòria.

1. Jo sóc el qui sóc, Èxode 3, 14.
2. «Si en tens te'n dono, si no en tens te'n prenc»...*On ne prête qu'aux riches*, Pere Gimferrer, *L'agent provocador*, Edicions 62, Barcelona, 1998, pàgs. 22-23. Paraules idèntiques a les de St. Mateu (13,12): «A aquell qui té, li serà donat, i en tindrà de sobres; i a qui no té, fins allò que té li serà pres».
3. *Cartografies del desig 1, Quinze escriptors i el seu món*, Proa, Barcelona, 1998. *Memòria de l'aigua, Cartografies del desig 2*, Proa, Barcelona, 1999.
4. *Paisatge emergent. Trenta poetes catalanes del segle XX*, Montserrat Abelló, Neus Aguado, Lluïsa Julià, Maria-Mercè Marçal, Edic. La Magrana, Barcelona, 1999.
5. *Le dur désir de durer*, Paul Eluard.
6. CD col.lecció Grandi Voci, Anita Cerquetti, Decca, 1994.
7. Renta el que és brut/ Rega el que és àrid/ Guareix el que està nafrat/ Vincla el que és rígid/ Escalfa el que és fred/ Redreça el que està desviat...
8. *Escrits sobre la guerra*, Edic. Bromera, Alzira, 1997, pàg. 96.
9. Evangeli segons St. Joan 1, 1.
10. Exode 3, 2.
11. *In my beginning is my end*, T. S. Eliot, *Four Quartets, East Coker*.

(Article llegit al Primerencontre de creadors, Lleida, 15, 16 i 17 d'abril 1999 i publicat en el volum "Llengua abolida" (Ajuntament de Lleida, 2000) que recollia totes les ponències.)